KRITIKA

Bálint Tibor: Bábel toronyháza

Nem tekinthető megalapozatlannak az a hiányérzet, amely a magyarság, benne a Trianon sújtotta, határon túlra szakított nemzetrészek utóbbi félévszázados históriáját átfogó extenzitással is megelevenítő-megörökítő történelmi regények kevesléséből fakadhat. Ugyanakkor kétségtelen az efféle várakozások és az uralkodó irodalmi mozgásfolyamatok bizonyos divergenciája: a posztmodernitás meghatározó korhangulatában visszafordíthatatlanul széttöredezik a valamifajta egységes, koherens - és egész-szerű, „felülnézeti" - történelmi látvány- és igazságalkotási módszernek a lehetősége. Ami tehát például a romániai, erdélyi magyar közösség múlt- és jelenidejét, a mába futó történelmi útját illeti, arról ugyan bőségesen tudósít a csak a nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején beköszöntő új időszakban napvilágot látott művek sokasága is, azonban jellegüknél fogva - és nem feltétlenül értéküket minősítve vagy befolyásolva - a legtöbbjük nem az olyan típusú szemléleti monumentalitást és társadalomtörténeti teljességet kíséreli meg egymással összhangba hozni, mint amilyenre Bálint Tibor új, nagyszabású regényvállalkozása mutat példát. Hosszú a sora azoknak a műfajoknak - a naplójegyzettől, az önéletrajzi visszaemlékezéstől a dokumentumprózán, a szociografikus riportázson, az esszészerűsített epikán, a „non-fiction" szépirodalom számtalan válfaján keresztül a parabolikus kisregényig, a realista társadalmi metszetregényig -, amelyekben hitelesen és megrendítően tárulnak föl az erdélyi magyar léttörténelem újabb szakaszai, s ugyancsak seregestül vehetők számba azoknak az íróknak az utóbbi munkái - a naplóvezető Sütő Andrástól az emlékíró Páskándi Gézáig, a többi között a társadalomrajzoló valóságirodalom és publicisztika művelőitől (Cseke Pétertől, Szabó Gyulától, Tófalvi Zoltántól, Kántor Lajostól, Ferenczes Istvántól) a Magyarországra áttelepültek jelentős alakjaiig (Köteles Pálig, Beke Györgyig, Köntös-Szabó Zoltánig, Kocsis Istvánig, Csiki Lászlóig, Szávai Gézáig, Kenéz Ferencig, Bágyoni Szabó Istvánig, Bartis Ferencig) -, akik személyes vallomásossággal, szűkebb-tágabb történelmi periódusokat felidézve, egy-egy jellegzetes szociális csoport vagy réteg aspektusából, konkrét tényszerűséggel vagy arra épített ábrázolással jelenítik meg az erdélyi magyar sors és létidő *praesens perfectum*ának (vagy *befejezetlen múltjának?*) megannyi jelentéses vonatkozását, részletjelenségét, szegmentumát. (S akkor még nem is említettük a kollektív sorstapasztalat egzisztenciális törvényszerűségeit és hangulatait a fikció abszurd és groteszk dimenzióiban, vagy különböző történelmi, legendáriumszerű átképzelésekben modelláló, megragadó műtípus-változatokat: Szilágyi István, Pusztai János, Lászlóffy Aladár, Sigmond István, Bogdán László, Mózes Attila, Lászlóffy Csaba, Kozma Mária, Láng Zsolt, Káli István, Lőrincz György, Bölöni Domokos és mások epikájának friss fejleményeit.) Mindez a temérdek felhalmozott életélmény, léttudás, sorsadalék és humánontológiai felismerés az erdélyi magyar önismeret és helyzettisztázó identitástudat hatalmas tárházában összegeződik (az irodalmi műnemek, és egyáltalán: a szellemi kultúra egyéb kiterjedt területeivel együtt); egyszersmind jelzi a történelmi létproblematika horizontszélességét, a valóságos és virtuális nézőpontok végtelen elkülön-

böződési lehetőségeit, az elbeszélhetőség és a tárgyiasíthatóság átláthatatlannak tűnő sokágúságát. S ebben az új belletrisztikai-művészeti szituációban, a disszeminácio (a jelentésszóródás és -sokszorozódás) világszemléleti sugallatai és a történetelvűség nyelvi-referenciális létértelmezésének kétségei közepette, az említett írók és műveik konstellációjában Bálint Tibor olyan impozáns társadalmi nagyregénnyel, történelmi regénykrónikával lép elő, amelyben valóság és fikció a mégis megteremthető integráns világkép igézetével egységesül. Ebben a historikus-szociologizáló sorspanorámát, össztársadalmi történésfolyamatot és hagyományos epikai artisztikumot ötvöző sajátosságában oly lenyűgözően eredeti (többek között), s ezzel a jellegminőségével tölt be elsősorban hiányt a *Bábel toronyháza*, amely tehát (Lászlóffy Aladár szerint) „a romániai magyarság magasszintű háború utáni körképével ajándékoz meg, az áttűnések és árnyalatok megannyi politikatörténeti telitalálata válván itt tökéletes szépirodalmi anyaggá". Általa így újra egyfajta szintézis képződik, mint ahogyan Bálint Tibor korábbi regényei is szintetizáló törekvéseikkel emelkedtek távlatos értékekké: a *Zokogó majom* (1969) a hatvanas évek végén dokumentarista tényirodalmiság és jelképi elvonatkoztatás, a háború körüli időkben a perifériákon tengődő embercsoportok színes és buja vegetációját érzékeltető lélektaniság és groteszk stilizálás egyeztetését végezte el (Féja Géza szerint a „lumpentársadalom sokrétűségé"-nek „nemes hevülettel" zajló elemzését a „rejtett belső titkok" „felpattantásával" kötötte össze), a hetvenes évek végi *Zarándoklás a panaszfalhoz* (1978) pedig mélypszichologikum és önkényuralmi mechanizmusok, elfajuló, perverz ösztönélet és hatalmi őrület, aberráció és zsarnoki téboly – az ötvenes évekre jellemzően a hétköznapokat is maradéktalanul megmérgező-beszennyező – összefüggéseit világította meg. Látomásos-lirizáló antropológiai analízis, expresszív jellemfestés és felfokozott érzéki intenzitástól duzzadó stílusforma szemléletességét revelatív erővel, feszültséggel kapcsolta egybe, az általános és végzetes egyéni és személyközi torzulások iszonytató fűtöttségét, pokoli hangulatát sugallva; rádöbbentve a gyilkos vakhit, az önző fanatizmus, a hatalmi rögeszme eredendő determinációira, s társadalmi ideológiákat vagy vallási képzeteket álcaként használó, a maga céljaihoz deformáló alaptermészetére. Az érzelmes-ironikus hangvétel, az élénken anekdotizáló-karikírozó szenvedély, a példázatosság intelemszerűségét hordozó, hömpölygő mesélő kedély a felzaklató kor- és kórvizsgálat adekvát esztétikai közegét, atmoszféráját teremti meg. Mindezek után a *Bábel toronyháza* nemcsak önnön szuverén poétikai karakterjegyeit, a valószerű tárgyiasság és az autentikus világteremtés jellegzetességeit tekintve értékelhető az összefoglalás és az összegezés művének, hanem abban az értelemben is, hogy (egy hipotetikus trilógia harmadik darabjaként) mintegy betetőzi az előző könyvek tematikai és létszemléleti építményeit, kiteljesíti azok művészi erényeit, felszívja, újjáalakítja, felfrissíti az emberi és történelmi létmegértés eddig is szuggesztív tulajdonságait, különös mélységekből sugárzó energiaforrásait. Az időben is messze lendülő, a harmincas–ötvenes évek az előzőekben kivetített, de most is felölelt periódusától az 1989-es karácsonyi eseményekig terjedő korfelidézés társadalmi szemhatára úgyszintén teljessé nyitódik. Az alullévők nyomorúságainak, szenvedéseinek látlelete, az infernális légkörű erőszakműködéssel megromlott, megfertőzött kisemberi, alsó és középrétegbeli viszonylatok diagnózisa mellett itt már maradéktalan rémségeiben bontakozik ki a hatalmi piramis csúcsain tomboló legfőbb kegyetlenkedők és szenvedtetők agresszíven patologikus viselkedésképlete is.

*

A regényvilágnak ezekben a roppant ívelésű tér- és időkoordinátáiban tarkábbnál tarkább történetek lenyűgöző halmaza duzzad. Az eseménybőség, a cselekménygazdagság annak a hátborzongató jelenség- és történéssornak a kifejeződése, amely a kelet-európai bolsevik-kommunista diktatúra magyarellenes sovinizmussal kevert romániai változataként farsangolt és pusztított hosszú évtizedekig. Alapvetően ugyanaz a sors nyilatkozik meg a helyzetvariációk tömegében, egy-egy életút egyedi vetületében, a groteszk-tragikomikus adomákba, az akasztófahumoros anekdotákba, a tragikus-drámai jelenetekbe vagy a végzetes lírai-balladisztikus rémhistóriákba sűrített élet-szituációk rengetegében. S innen ered az epikus világfelfogás, az ábrázolásmód ontológiai és formatechnikai kohéziója, szervessége: abból az indokolt és igazolt vízióegységből, amely az egész korszakon végigvonuló törvényszerűségek gyökeres azonosságát pillantja meg és leplezi le, illetve amely egy olyan egyetemlegesen mindent átható beteg rendszer átlátására, feltérképezésére és megítélésére képesít, ahol paranoiás elmeháborodottak (amellett, hogy eszelősen célratörő gazemberek) az irányítók, és sérültté alázottak a kiszolgáltatottan vergődők, a szakadatlan gyötrelemre kárhoztatottak. A számtalan belső nézőszög, fénytörés, az átélés sokarcúsága így kapcsolódik-hangolódik össze az elbeszélés narratív univerzumában, s ez magyarázza az egyszerre belül és kívül lévő írói pozíció, a részre és az egészre egyaránt reflektáló, az áttekinthetőség és a leírhatóság bizonyosságát sugalmazó, döntően tradicionális írói magatartás létjogosultságát. Az ismeretelméleti kétely kevésbé arra vonatkozik, hogy mindaz, amit meg kellett élni, mi volt, hanem inkább arra, hogy miképpen jöhetett létre és hogyan működhetett.

Mert ami létrejött, annak tablószerű felvetítése a közvetlenül megragadható igazság jegyében és kétségtelen biztonságával történhetik. Ez az önkényen és megfélemlítettségen viruló – émelyítően ázsiai torzulatú – hierarchiatípus, bizantin despotizmus olyan egységes álrendet képez, amelyben minden és mindenki alkatrésze – szenvedő vagy szenvedtető eleme – az alávetési mechanizmusoknak, vagyis mindenkit a rémuralom sötétségének ugyanaz a totalitása határoz meg, s ennek a lényege kívülről és belülről fokozatosan teljes egészében világossá lehet. A mindenoldalú megvilágításban a sötétség olyan abszolútnak tetszik, a realitás annyira maga az abszurditás, és fordítva, az abszurdum annyira meg tud valósulni, a kettő úgy esik egybe, hogy mindez a természeti csapás egyneműsítő katasztrofikusságát idézi. (Ezt találja telibe egy vicc az egyik epizódfigura szájából Hamudiusról, a regényben Ceauşescu képmásaként szereplő cézárról: 1977-ben a romániai földrengés meglátogatta a Hamudius sújtotta vidékeket.) Voltaképpen ezzel kerül elementáris hatású összhangba a regény apokaliptikus-biblikus színezetű nyelvezete, kontúros stiláris alakja, s a megakadályozhatatlanul bekövetkező eseményfolyamatoknak a hevült negatív prófécia vagy az ajzott, felfűtött ellen-utópia szerinti formája. A Biblia és az irodalom kapcsolatát vizsgálva Northrop Frye azt mondja a *Jelenések könyvéről*, hogy „a látvány apokalipszise után következik a másik, a részvétel apokalipszise", mely „az olvasó elméjében zajlik le", s ez „a látomás átvezet a gyötrelmek, megpróbáltatások és ítéletek törvényesített látomásán egy második életbe"; s hogy a Biblia „a szabadság kiáltványa", amely a szorongás börtönfalait, a „szorongás-építményeket" képes lerombolni. Ez a regény az ilyen típusú apokaliptikus történések és biblikus nyelviség révén tudja a kitörést, a megvilágosító és felszabadító túllépést (ebben az egyszerre mély és emelkedett értelemben) szuggerálni, ez az intonáció képezi a regény-beszéd alapszövetét (nemcsak a vallási révületben prófétáló, figyelmeztető, jajongó szereplők hanghordozását szabva meg), s ebbe zsúfolódik-illeszkedik a nyelvi rétegek, tónusok egyébként hallatlan gazdagsága a szakrálistól az alpáriig.

Huxley, Orwell után – s egy régi kisregénye, az *Önkéntes rózsák Sodomában* (1967) elvont embertelenség-víziója most feltöltve-kiterebélyesítve – Bálint Tibor új „jövendölésében" tehát egy éppen elhagyandó valódi történelmi „haláltánc", ó- és középkori hangulatú világvége-vonaglás, egy apokrif örök „Bábel" égostromló önistenítése, illetve tömegőrülete, -nyomora és tébolya int a voltakra és a lehetségesekre. Mert ha egyszer megtestesült: akkor a földi pokollá süllyedő társadalom képes „kitermelni" és fenntartani az elvetemült (cél)tudatos gonoszságnak és az elmebeteg hatalommániának azt a keverékét, amelyet „az első szocialista fáraó", Hamudius császár személyesít meg. Van oka – ezerféle is (a kommunista balhitektől a pőre érdekharcon át a csökött társadalomfejlődésig s a bűn és az amoralitás kényszerítő-fenyegető jelenvalóságának általános antropológiai adottságáig) – ennek a jelenségnek, nekünk kell még nyomoznunk eredetének és szétterjedésének meghatározói után, a valóság bizonyította lehetségességét. A zsarnokság, illetve az alattvalók oldalán állókra, a kiszolgálókra és a kiszolgáltatottakra kettéhasított társadalomban az elszabadult hatalmi érdek önműködővé gerjed, s bár vannak, akik hízelkedő-talpnyaló lendületükben a naptárat is az uralkodó születési dátumához akarnák átigazítani, s a militarista erőszakszervezetekre (szeku, besúgóhálózat, államrendőrség stb.) jellemző kéjjel gyötrik a rabszolgaként kezelt népet – vagyis tökéletesen azonosak aljas-gerinctelen lényükkel –, egy idő után bizonytalanná válik, hogy akár az apparátusban is kiben milyen az őszinte meggyőződés vagy rajongás, a haszonlesés, az érdekhajszolás, a csalárd képmutatás vagy esetleg a kényszerű szerencsétlen engedelmességre kárhoztatottság és a félelem aránya – a rutin-hatalmaskodás mögött. (A viselkedés groteszk látszattá-fordulására példa Pacepa tábornok – a regényben „Pacsni Papa" –, a kémfőnök szókése és az uralkodó-házaspár külföldi leleplezése.) Egész hatalmas galériája vonul fel a hatalomszolgáknak a vérengző rendőrtisztektől és a közmilicistáktól a magyargyűlölő szekus őrmestereken át az ideológiai parancsnokokig és ostoba pártkorifeusokig, vagy azokig, akik hónapokon át etetik és a vadászleshelyhez szoktatják a kiszemelt medvét, hogy a császár könnyedén – néhány méterről – ejthesse el a már szinte dermedtté hízlalt, „világrekord" súlyú állatot, majd „kissé már mértéktartóbb örömmel" mosolyoghasson, „nehogy bárki is azt higgye, hogy ez a cselekedet a legtöbb, ami tőle kitelik". Hátborzongatóan groteszk és bizarr a primitív kisember bornírt azonosulása a szólamos politikai-ideológiai idiotizmusokkal: „ha az ördög nem alszik, az osztályellenség huszonnégy órából huszonötöt azzal tölt, hogy a népi hatalom aláásásán töri a fejét"; vagy: „Ej, sógor, vigyázz, nehogy osztályidegen eszmék fertőzzenek meg, mert akkor többé nem ismerjük egymást!" S éppígy csak a maró szatíra és a fájón morbid, szarkasztikus „black humour" eszközeivel mutatható fel megfelelőképpen az a horribilis pálya is, amelyet Hamudius-Ceauşescu fut be: az, ahogyan a léha, agresszív „csiszlik", a kissé debilisnek látszó, de annál kíméletlenebb, harácsolóbb suszterinas feltör – részben egy félreértett tolvajlás véletlene folytán – a pártranglétrán, ahogyan türelmetlenkedik és álnokul taktikázik, hogy a bolsevik bűntetteinek visszajáró emlékei között haldokló Gheorghe Gheorghiu-Dej (a regényben Gorgo D. Gorgo) helyébe csörtethessen, ahogy megszilárdítva egyeduralmát – az „aranykorszakot" – az öntömjénezés extremitásait – a történelemhamisítástól az örökös hódoltatáson keresztül a rettegett megfertőződés vagy megmérgeztetés elleni óvintézkedésekig – is szokássá merevíti, ahogy a külföldi utakon összelopkodja a kincset érő nemesfém-tárgyakat és palotáiba hurcolja, ahogy az ajándékként érkező és az országhatáron elkobzott Bibliákat vécépapírrá zúzatja be (vö. Szőcs Géza *A mi püspökünk* c. versével), ahogy zöld festékkel fújják be vidéki „munkalátogatásai" alkalmával a fa-

leveleket, nehogy kivetnivalót találjon a fakuló lombokban, ahogy „tudományos" – azaz hús nélküli – táplálkozást ajánl és parancsol az éhező népnek, amely hosszú sorokban áll és ül éjszakára is az üres húsboltok elé, hátha másnap reggel hozzájuthat a betevő falatjához; az, amint a felesége, a volt tökmagárus, a lényegében analfabéta Elena (itt: Nicoleta) akadémiai kitüntetéseket szerez, hisztérikus utasításokkal dirigál és kéjsóvár, parázna, kényúrnői indulatokkal szeszélyeskedik, vagy ahogy egyik fiuk (és büszkeségük), az iszákos és nőcsábász tivornyalovag Nicu (itt: Főfi) orgiázik; és így tovább a végtelenségig. (S az 1989 karácsonyán a zendüléssel bekövetkező „utolsó ítéletig", amelynek részletezőbb – s a könyvből kimaradt – megjelenítése a *Tiszatáj* jelen számában közölt fejezetben található.)

E meghökkentő-ijesztően rikító gesztusok, magatartások, alkatok – emberszörnyetegek – érzékletessé tételekor különösen megélénkül Bálint Tibor éles villanású jellemfestő fantáziája. A szenzuális telítettségű, pittoreszk színességű lélekrajz a test, a mozdulat, a külső fizikai rezdülés elevenbe vágó megfigyelésével a legmélyebb belső tulajdonságokat, karakterjegyeket hozza a felszínre. A külső vonás a pszichikum, az ösztön és a tudattalan legbensejére – s a típus mélylélektani alapjellegzetességeire – villant rá; az egyik – öt elemivel felkapaszkodott – gyilkos rendőrkapitánynak „puhán leffeg az alsó ajka az önteltek, az oktondiakat lemosolygók mosolyától"; s egy másik erőszakoskodó milicista szája körül szintén az „öntelt ifjak elégedettségének apró gyűrűi hullámoztak". De az író figurateremtő vénája az elesettek, a nyomorultak, a megalázottak sorsának és világának az ecsetelésekor is elemében van. A bővérű lélekábrázolás árnyalt, finom érzelmességet, lírai részvétet, szánalmat tanúsító pillanatképekkel bővül. Egy szegény öregasszony, aki ártatlanul leölt fiát követeli a pártvezetőktől, „a szomorúságnak ez a magasból alláhullott gomolyagja", mint egy „kóccsomó" „összehúzódott, csontjai halk vinnyogással egymásra hajoltak, mint az öreg kosár vesszői". Egy tanár hosszú szorongások, vívódások, keserves megrázkódtatások után kényszerül elviselni, hogy egy román szekus – aki az őshonos erdélyi magyart *bozgor*nak, kiűzendő (vagy legalább megfélemlítendő, lehallgatandó, megleckéztetendő) idegennek tartja – kitúrja őt kedves szülői házából is. A kiszolgáltatottságból eredő szorongató, rossz közérzet borongós-elégikus atmoszférája, a korosodással együtt érkező fojtogató mélabú, kiegészülve a végső megnyugvásra készülődés melegséget, bölcsességet árasztó rezignációjával: Bálint Tibornak egy régi nagy elbeszélésciklusát idézi: az *Öregek könyvét*. A kilakoltatott tanár itt is az „Öregek Padján" hányja-veti meg barátaival fájó emlékeinek és tapasztalatainak tanulságait. S a sokféle idős úr élményei közül most rendre a becsületes alkotómunka, a tisztesség, a gondolati, szellemi, művészi szabadság meggyalázásának, lábbal tiprásának egyszerre riasztó és nevetséges esetei domborodnak ki. (A városi párttitkár rejtett – s a szovjet küldöttségre nézve ironikus – célzást vél felfedezni egy kolhozt „megörökítő" vadsematikus festményen abban, hogy a birkák keletre néznek...)

Az erdélyi magyarság háború utáni passiója teljesedik ki tehát a regény lapjain, s ennek a kollektív érvényű „nagy elbeszélésnek" megvannak a stációi, a példázatai, a legendái. Ilyen sajátos sorsjelképpé emelkedő szimbolikus történet vagy legenda Szabédi László példája is (Székely János a *Mórok*ban dolgozta föl), amely az illuzórikus jóakarat megcsúfoltatásának, az ábrándos naivitás megcsalattatásának, az öntépő hitvesztésnek a törvényszerűségeit, az öngyilkosságba torkolló megszégyenültség és tiltakozó dac morális következetességét demonstrálja. Szabédi László mint az erkölcsi számvetés és igazságérzet sorstükröző etikai fenoménje magasodik fel, minden valódi és elképzelhető belső tusakodásának, reménytelen reménykedésének, kérlelhetetlen önvádjának és ön-

ítéletének a sűrű közegében. „Nincs több veszteniválója annak, aki elvesztette becsületét, s habár kín a halál, legalább a kínt is lezárja!" – szól 1959-ben utoljára az, aki úgy érzi, hogy végzetes álhit, téveszme folytán azonosult a kommunista dogmákkal, parolázott „Mefisztó elvtárssal", s még csak cserébe sem kért semmit odakínált lelkéért; s hogy valamiképpen ő is vétkes a kolozsvári magyar Bolyai Egyetem megszüntetésében, noha hősiesen tiltakozott ellene.

Szabédi Húsvéti László néven szerepel a regényben; Filiusz József nyilván Méliusz Józsefet mintázza, Zeus Paupesco vélhetően Paunescu, Szamosvár Kolozsvár és így tovább; a *Bábel toronyháza* tehát részben kulcsregény. Az ismert és fölismerhető – valódi vagy költött nevükön megjelenő – történelmi személyek és helyzetek (a Dunadeltai kényszermunkára való elhurcoltatásoktól, a bebörtönzésektől, a kitelepítésektől és az elrománosító térfoglalásoktól az 1956-os eseményeken át a titkosrendőri akciókig, házkutatásokig és egyebekig) a regény konkrétan, empirikusan is azonosítható rétegeit dúsítják. Az időben-térben szétágazó, többszálú, indázó eseményláncolatra, az egymáshoz széles ívekben kapcsolódó intenzív cselekményi csomópontokra épülő epikai struktúra, a párhuzamos életsorsokat kereszt- és hosszmetszetükben is feltáró, mozaikos szerkezet sűrű szövésű, mesterien arányosított kompozíciót eredményez. S ezt teliti az ismerős – de természetesen a regény autonóm világába művészi átformálással beillesztett – történelmi alakok, illetve mellettük a fiktív, költött (s részint az előző regényekben – vagy novellákban – szereplőkhöz hasonlatos) figurák színes áradata, kavalkádja. Ebből az egyik leggazdagabban, legplasztikusabban kibontakozó élettörténet a Sánta Marié – az éppen nem szent „Santa Maria"-é (ahogyan a román diákok hívják) –, a faluról a szamosvár–kolozsvári nyomornegyedbe, a „Felhővár", a „Sánc" környékére sodródó, a prostituáltak közé, a bordélyházba keveredő apró testi hibás cselédlányé, akinek szánandó esettsége, népi-vallásos hiedelmekkel, babonákkal övezett lénye valahogy mégiscsak az áldozatként hervadó eredeti jóravalóság, a tehetetlenül sínylődő szegénység és kihasználtság jelképévé lényegül. Mari nemcsak mintegy szétosztja önmagát a nélkülözők között, vajákosságával, kuruzsló tevékenységével nemcsak bensőséges szolidaritást vállal, szinte együtt lélegzik azokkal, akik lakás gyanánt odúkat vájnak-lyuggatnak földbe-sziklába, kőfalakra rozoga viskókat tákolnak-tapasztanak, hanem szembe is száll a hatóságokkal, amikor azok fel akarják számolni ezt a sanyarú vegetációjában is megejtő romantikájú és légkörű külnegyedet. (Nem értve, hogy ezeknek az embereknek ez a fészke, „mint ama sirályoké, amelyek egy fiatal tengerész elbeszélése szerint körte alakú tojásokat tojnak a meredek sziklafalra valahol Amerikában, és a tojások így nem gurulnak le".) Sánta Mari még élete alkonyán – Ausztráliából gazdagon visszatérve – is a régi utcákat és sikátorokat akarja visszaépíttetni a város vezetőivel, mert emlékei, nosztalgiája szerint szép volt minden, ami elsiratott múltját jelentette, s mert a nyers, rideg, diktatórikus álcivilizáció és urbanizáció különös emberi mélységekben gyökerező értékeket söpört el.

*

Bálint Tibor opusa egy modern kollektív kálvária-apokrif, egyszersmind szakrális ihletettségű és hitelességű dokumentum-irat. A mai erdélyi (vagy erdélyi vétetésű) magyar prózairodalom egyik legkiemelkedőbb teljesítménye – a történelmi-ontológiai súlyú és erezetű kiszolgáltatottság-vízió többi remeke: Székely János *A másik torony* (1988), Szilágyi István *Agancsbozót* (1990), Bodor Ádám *Sinistra körzet* (1992), Köntös-

Szabó Zoltán *Trianon gyermekei* (1992–1994) vagy Pusztai János *Tatárjárás* (1984–1996) című műve mellett. E könyv több nyelvre lefordítva nemzetközi távlatokban is megmutathatná vagy megsejtethetné, hogy mik és milyen módon igazgatták-igazgatják egyének és közösségek sorsát ezeken a viharverte közép- és kelet-közép-európai tájakon. *(Polis Könyvkiadó, 1996)*

Bertha Zoltán

Plugor Magor–Plugor Sándor: Angyallétra

A szerzők: apa és fia. A társszerzőség a könyvnek mint ipar(művészet)i terméknek az elkészítésére is vonatkozik, meg is írják a kolofonban, hogy közösen tervezték. A szellemi alkotás gyanánt értelmezett könyvben Plugor Sándor rajzai társulnak fia költeményeihez, ami nyilvánvalóan nem csupán a grafikus több, mint három évtizedes könyvillusztrációs gyakorlatának eredménye. (A kiadvány borítólapjának hátsó behajtásán olvasható mindkettőjükről néhány soros életrajzi tájékoztató.)

A verseskönyv három részre van osztva: *Fekete patak, Bontás, Júdás koszorúja.* Mindegyik csoport tizennégy versből áll, az utolsó – lévén szonettkoszorú – tizenötből. A cikluscímek akár eligazításként is értelmezhetők. Az élet fekete patakján hajókázó költői én mintegy felméri a környező világot, azután részeire bontja a számba vett entitásokat, amelyeket a mesterség birtoklásának bravoure-tényeként szonettlánccal zár újra együvé.

Plugor Magor szinte a gyermekkorból indul: „Üres papír! négyszer hajtom össze / élt az élhez s vissza laphoz kötve [...]" – írja a papiroshajó készítési módjáról, arról a hajóról, amelyen tanulta-tanulja a képzelt és való legénységgel együtt „a meder sodró hibáit" *(Papírcsónakon).* Több mindennel találkozik ezen az úton a költő. Emlékképeket idéz fel, régi tornyot, szószéket láttat *(Talán a napfény),* „ragyog szekerén isten" *(A keselyű),* a téli udvaron malacot ölnek *(Disznóvágás),* föltűnik Kolozsvár *(Székely Jánosnak)* és így tovább. A felszínrajzok vázlata azonban alapkérdések megragadására készülve születik, hiszen a papírcsónakot is átemeli a költő a játékvilágból: „a sors fűzfaággal nyúl alája; ugyanígy: „[...] mit lát a folyóba fúló patak / és hová oszlik földből az ember?" *(A tenger mélye).* Nem a bizonyosság keresése, a bizonytalanság, a viszonylagosság állapota mutatkozik meg több helyütt, így az éjszakában – jellemző és talán divatos létidő legalábbis a nyugatosok óta – „[...] rovatgyűjtemény az űr / fémtűk a csillagok [...]": a lírai én szemlélete már-már (ön)-veszélyeztető: „[...] a bábu – öt palacknyi vér – / végül az ég morzsáira hull" *(A jég mintha játéka).* A viszonylagosság érzete alakító erő a *Woland Kolozsvárott* című versben is: „[...] eladnám lelkem, / a legdrágábbat: anyám, nyelvem, / ezzel együtt a század elken / valamely cukros macskanyelven, / és mint egy óriás üres zsák, / befogja szánkat a szabadság" – a metonímia *század* és a szimbolikus *szabadság* szinte vulgáris megszemélyesítései együtt a populáris *cukros macskanyelv* párhuzamával s a népéletre utaló *üres zsák* hasonlatával lehetne itt a bizo-